

Rietganzen in de Groninger veenkoloniën gedurende het seizoen 1984-85 en 1985-86

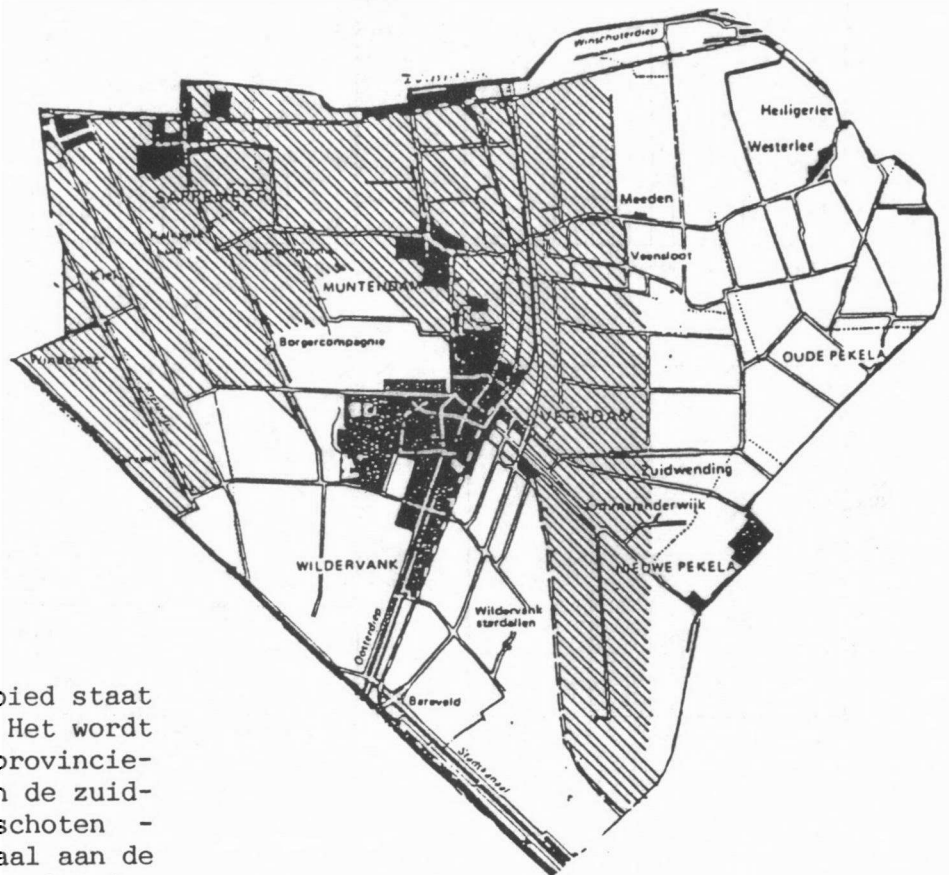
Jan Loots

1. Inleiding

Tot nu toe was weinig bekend over het voorkomen van ganzen gedurende de winter in het gebied van de Groninger Veenkoloniën. Er zijn waarnemingen van grote aantallen ganzen bekend in Oost-Groningen (Voslamber, 1983), maar de in het midden van de provincie liggende veenkoloniën bleven een witte plek op de kaart van Nederlandse ganzenpleisterplaatsen (van den Bergh, 1985).

Slechts enkele losse waarnemingen waren bekend uit dit gebied. Ten westen van Wildervank werden in januari 1977 gedurende enkele weken 250 en op 9 februari 1980 470 rietganzen waargenomen (Boekema en Sikkema, 1983). In januari 1981 werden in dit gebied 75 rietganzen en 6 grauwe ganzen gezien (mededeling Roeland Sullock Enzlin).

Omdat vermoed werd dat de Groninger Veenkoloniën van grotere betekenis zouden kunnen zijn voor overwinterende ganzen dan bovenstaande gegevens suggereren, werd gedurende de winterseizoenen 1984/85 en 1985/86 een groot deel van het gebied geïnventariseerd op de aanwezigheid van ganzen, met name rietganzen (*Anser fabalis*). Getracht werd antwoorden te krijgen op vragen omtrent de ligging van fourageer- en slaapplaatsen, de omvang van het ganzenbezoek gedurende de tijd en de voedselkeuze van de ganzen. In dit verslag worden gegevens van de twee seizoenen gepresenteerd.

2. Werkwijze

Het geïnventariseerde gebied staat weergegeven in figuur 1. Het wordt globaal begrensd door de provinciegrens Groningen-Drente aan de zuidwestzijde, de lijn Winschoten - Nieuwe Pekela - Stads kanaal aan de zuidoostzijde en de Rijksweg Groningen - Nieuwe Schans aan de noordzijde.

figuur 1: Het geïnventariseerde gebied in het seizoen 1985-1986. In 1984/1985 werd een kleiner oppervlak geteld (gearceerd weergegeven).

Volgens cijfermateriaal uit 1985 (S.T.U.L.M.) was het agrarisch grondgebruik van de zogenaamde Oude veenkoloniën, die een groot deel uitmaken van de Groninger veenkoloniën, als volgt: 10,3% grasland en 89,7% bouwland, waarvan 39,6%, 23,7% en 16,4% voor de teelt van respectievelijk aardappelen, granen en suikerbieten in gebruik was, terwijl 11% resteerde voor overige gewassen. Waarnemingen van ganzen werden verricht vanuit een auto vanaf de openbare wegen, waarbij gebruik gemaakt werd van verrekijkers (8x40 en 10x40) en een telescoop (28x45). In het seizoen 1984/85 werden 24 bezoeken gebracht, terwijl in het daaropvolgende seizoen het gebied 64 keer werd bezocht. Waarnemingen werden op verschillende tijden van de teldagen gedaan en niet altijd werd het gehele gebied bestreken. Groepsgroottes werden, bij groepen kleiner dan 300 ganzen, bepaald door per gans te tellen. Bij grotere groepen werd per eenheden van 50 ganzen geteld. Op 49 teldagen werd van de rietganzen (*Anser fabalis*) vastgesteld welk voedsel ze aten. De keuze voor een bepaald gewas werd uitgedrukt in het percentage gansdagen. Met pleisterplaats wordt in dit verslag een voedselterrein bedoeld waar tevens overnachtingen kunnen voorkomen, maar dat zich onderscheidt van specifieke slaappleatsen. Dit wijkt af van Van den Bergh's definitie van pleisterplaats: een slaappleats met één of meer voedselterreinen (van den Bergh, 1985). Het onderscheid hoofd- en subpleisterplaats is enigszins kunstmatig, maar de begrippen verschaffen een hanteerbare geografische indeling. In het seizoen 85/86 werd 6x ochtendtrek geobserveerd, teneinde slaappleatsen te lokaliseren. Waarnemingen werden vanaf relatief hoog gelegen punten verricht, waar een goed uitzicht over het gebied verkregen werd. Tevens werden aantallen overtrekkende ganzen geteld en vergeleken met de aantallen die na de ochtendtrekobservatie fouragerend in het gebied werden aangetroffen. Ook werden enkele nachtwoarnemingen gedaan in het seizoen om vast te stellen of er ook

op fourageerplaatsen overnacht werd. Wat betreft de soortwaarneming moet nog vermeld worden dat bij rietganzen (*Anser fabalis*) geen onderscheid werd gemaakt tussen de ondersoorten Taigarietgans (*A. f. fabalis*) en Toendrarietgans (*A. f. rossicus*), maar wel is vastgesteld dat beide ondersoorten aanwezig waren in beide seizoenen (mededeling B. Voslamber).

3. Resultaten

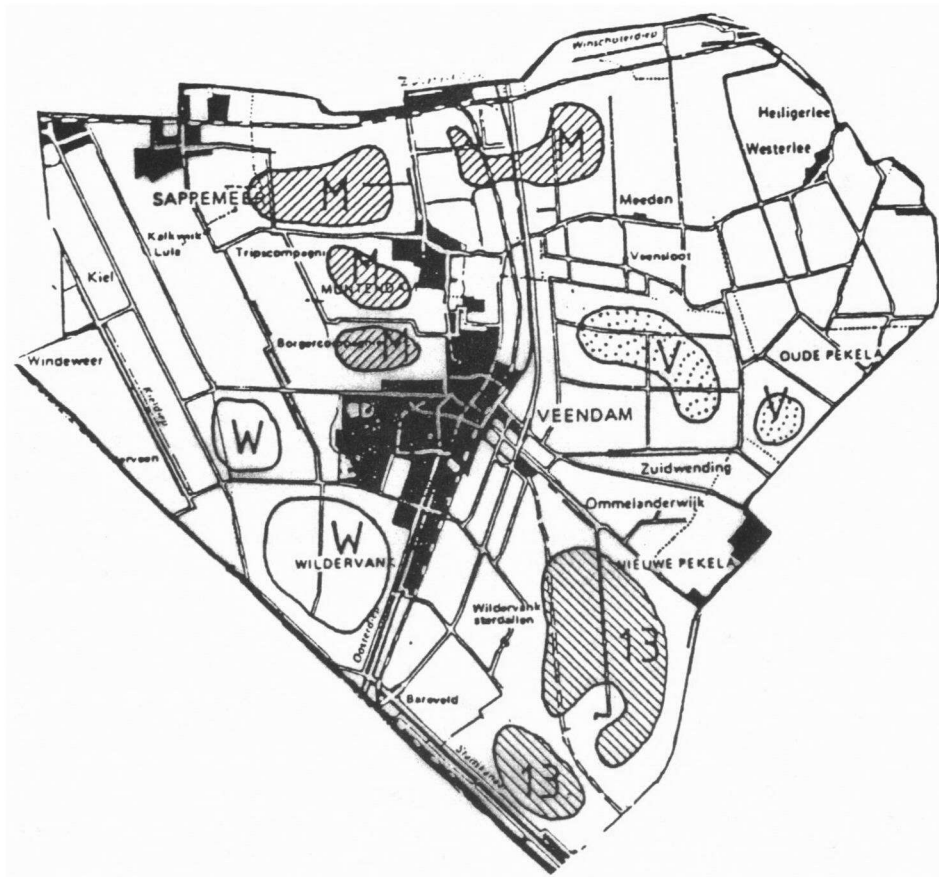
3.1. Pleisterplaatsen van Rietganzen

In het inventarisatiegebied werden in het seizoen 85/86 globaal vier hoofdpleisterplaatsen van rietganzen gevonden (figuur 2). Daarbinnen konden weer subpleisterplaatsen onderscheiden worden waartussen uitwisseling van ganzen geconstateerd werd. Rondom Muntendam werden 4, ten westen en ten zuidwesten van Veendam 2, ten oosten van Veendam 2 en ten zuidoosten van Veendam 2 subpleisterplaatsen gevonden, tezamen respectievelijk hoofdpleisterplaatsen 'Muntendam', 'Wildervank', 'Vosseveld' en 'Numero dertien' genaamd. De pleisterplaatsen van 84/85 vallen geheel binnen die van 85/86.

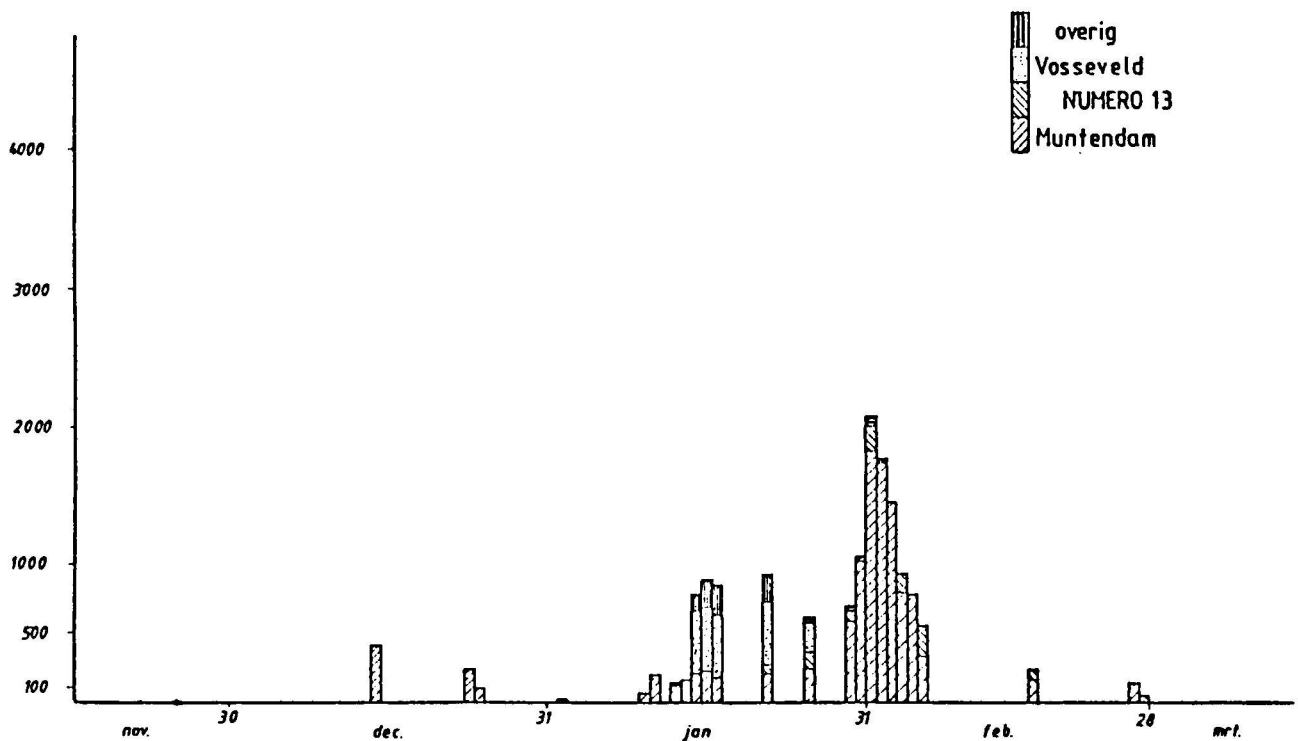
3.2.1. Aantalsverloop van Rietganzen

De eerste rietganzen in het seizoen 84/85 werden half december gezien, een kleine 500 exemplaren (figuur 3a). Het totaal aantal waargenomen rietganzen nam half januari '85 toe tot 910 ganzen, verdeeld over 'Muntendam', 'Vosseveld' en overige niet benoemde plaatsen. Een hoogtepunt werd begin februari '85 bereikt met een maximum van 2070 rietganzen, waarvan het grootste deel op 'Muntendam' waargenomen werd. Na februari '85 werden maximaal 240 rietganzen waargenomen op 'Muntendam' en 'Numero dertien'. In figuur 3b is het aantalsverloop van rietganzen in het seizoen 85/86 weergegeven. Eind november werden de eerste kleine aantallen rietganzen op 'Muntendam' waargenomen.

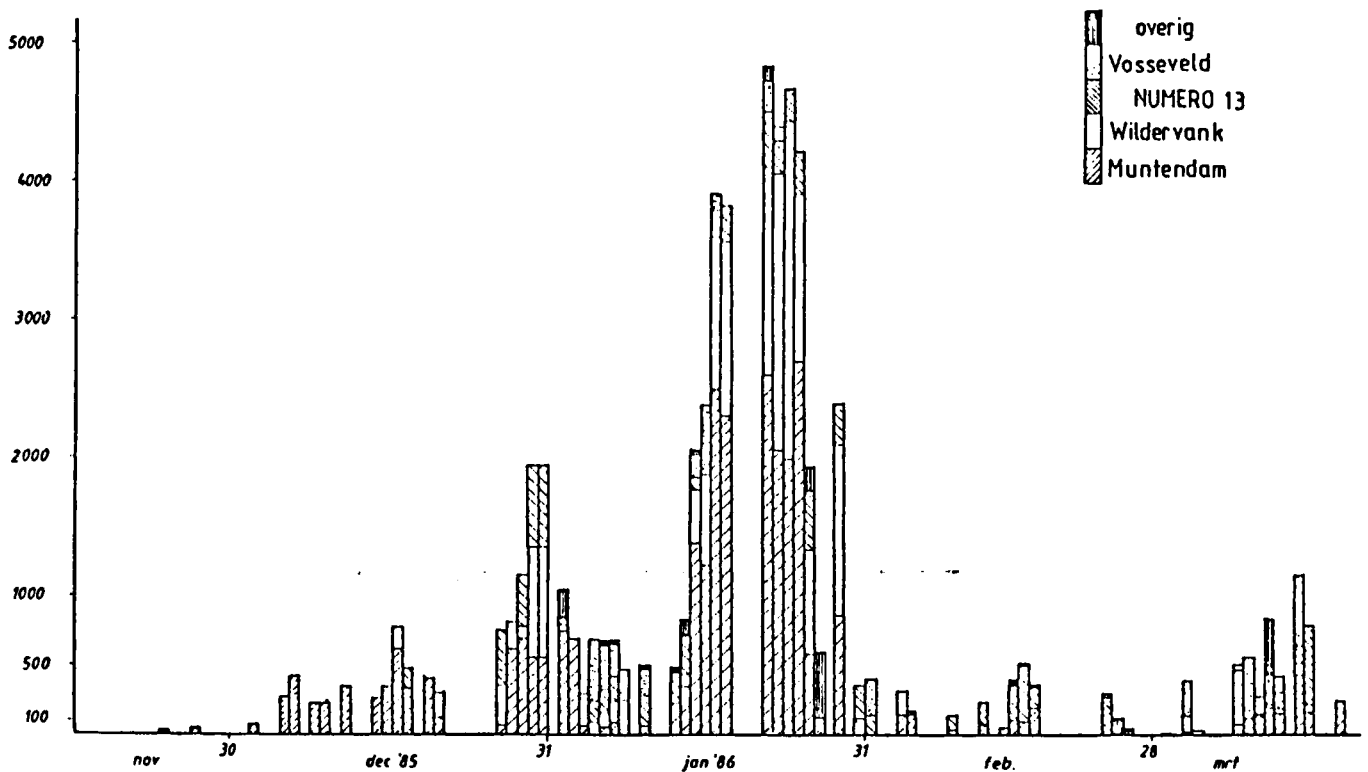
Daarna namen de aantallen toe tot een eerste piek van ruim 2000 rietganzen eind december '85 verdeeld over 'Muntendam', 'Wildervank' en

figuur 2: De in de wintersseizoenen 1984-85 en 1985-86 gevonden pleisterplaatsen van ganzen in een groot deel van de Groninger veenkoloniën. De onderscheiden subpleisterplaatsen zijn weergegeven en behoren tot 'Muntendam' (M), 'Vosseveld' (V), 'Wildervank' (W) en 'Numero dertien' (13), de hoofdpleisterplaatsen.

figuur 3a: Aantallen rielganzen op de pleisterplaatsen '84-'85.

figuur 3b: Aantallen rietganzen op de pleisterplaatsen '85/'86.

'Numero dertien'. Na een tijdelijke afname van de aantallen waargenomen ganzen in de eerste helft van januari '86, namen de aantallen half januari weer toe. Op 22 januari werd een hoogtepunt van 4840 rietganzen waargenomen, verdeeld over 'Muntendam' (2600), 'Wildervank' (1500), 'Numero dertien' (400) en 'Vosseveld' (220) en andere niet benoemde plaatsen (120). Gedurende februari '86 waren de aantallen waargenomen rietganzen relatief laag: maximaal 540. Tijdens de eerste helft van maart '86 namen de aantallen weer toe met een piek van 1140 rietganzen, op 15 maart, verdeeld over 'Muntendam' (300), 'Wildervank' (60), 'Numero dertien' (120) en 'Vosseveld' (890). Daarna liepen de aantallen terug, waarbij de laatste rietganzen op 19 maart 1986 werden gezien: 240 op 'Muntendam'.

3.2.2. Voorkomen van andere ganzen

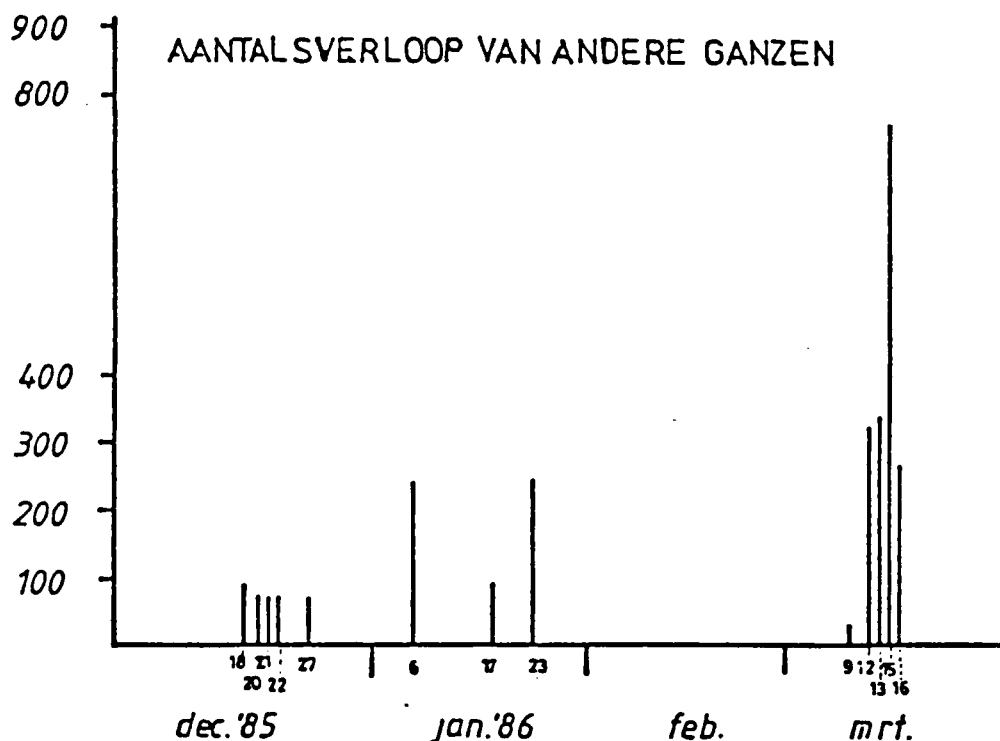
Andere ganzensoorten werden waargenomen in gezelschap van rietganzen op bovengenoemde pleisterplaatsen. In het seizoen 84/85 werden Op 'Muntendam' grauwe ganzen (*Anser anser*) en kolganzen (*Anser albifrons*) waar-

genomen. Op 'Vosseveld' werd een sneeuwans (*Anser caerulescens*) gezien. In het seizoen 85/86 werden op 'Muntendam' behalve grauwe ganzen en kolganzen ook kleine rietganzen (*Anser brachyrhynchus*) gezien. Tevens werden brandganzen (*Branta leucopsis*) verspreid over het gebied en ten zuiden van Westerlee waargenomen.

3.2.3. Aantalsverloop andere ganzen

In het seizoen 84/85 werden van 14 tot 22 januari '85 maximaal 5 tot 10 grauwe ganzen en in maart maximaal 20 kolganzen op 'Muntendam' waargenomen. Van 14 tot 22 januari werd tevens 1 sneeuwans waargenomen op 'Vosseveld'.

In het seizoen 85/86 werden in de maanden december '85, januari '86 en maart '86 kolganzen waargenomen. De aantallen zijn weergegeven in figuur 4. Het hoogste aantal werd waargenomen op 15 maart: 750. Op 9, 12, 13, 15 en 16 maart '86 werden respectievelijk 4, 40, 40, 40 en 14 grauwe ganzen op 'Vosseveld' waargenomen. Op 23 januari, 12, 13 en 15 maart '86 werden respectievelijk 8, 60, 60 en 60 kleine rietganzen waargenomen.

figuur 4: Deze figuur geeft het aantalsverloop van de andere soorten ganzen weer, tijdens het seizoen 1985-86. Hieruit blijkt dat omstreeks half december 1985 een kleine 100 andere ganzen in het gebied aanwezig waren. In de maand januari 1986 zijn er weer enkele pieken van ruim 200 exemplaren. Half maart 1986 pleisterden 750 andere ganzen in het geïnventariseerde gebied, voornamelijk kolganzen.

op 'Vosseveld'. Brandganzen werden sporadisch waargenomen: 1 op 18 december '85 ('Muntendam'), 7 op 5 januari '86 (Westerlee), 1 op 17 januari '86 ('Wildervank'), en 1 op 26 januari '86 ('Numero dertien').

3.3. Voedselkeuze van rietganzen

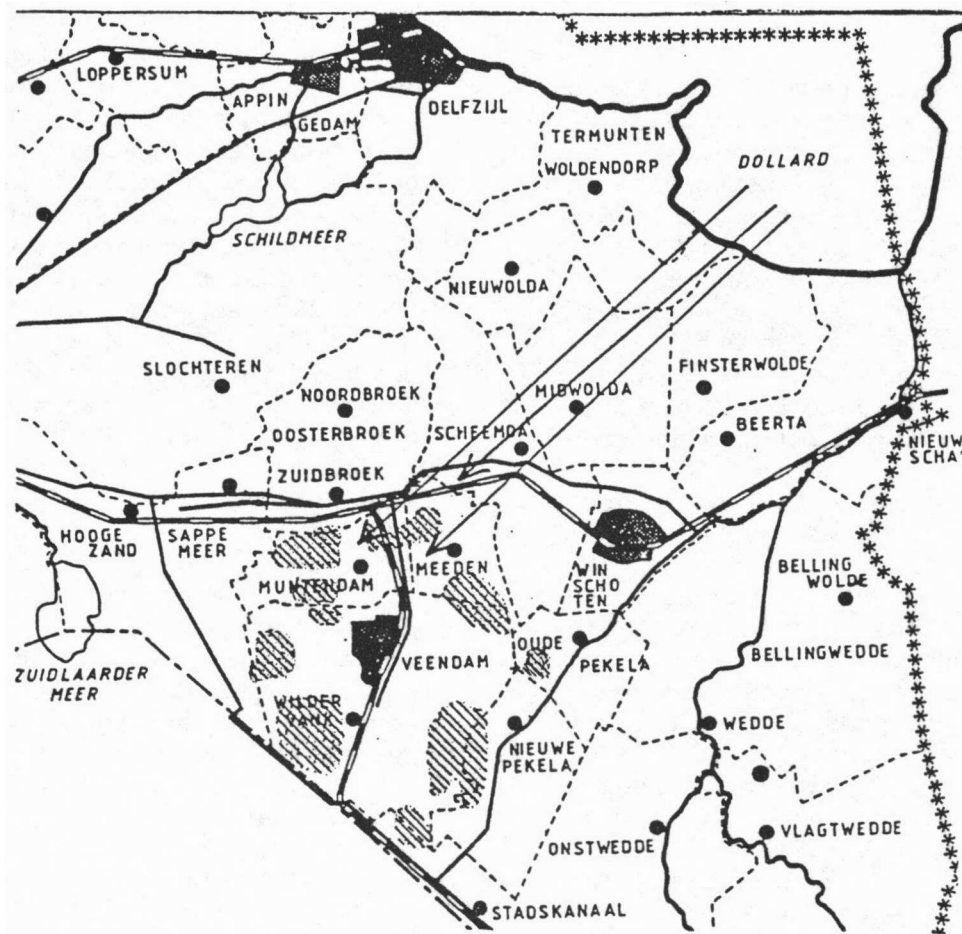
In het seizoen 85/86 werd van in totaal 51.875 rietgansdagen respectievelijk 59,5% op oogstresten (aardappelen en bieten), 29,7% op grasland (waarvan een gedeelte als groenbemesting) en 10,8% op wintergraan gefourageerd. Gras blijkt als voedselbron vooral belangrijk te zijn op warme dagen volgend op een vorstperiode.

3.4. Slaapplaatsen van rietganzen

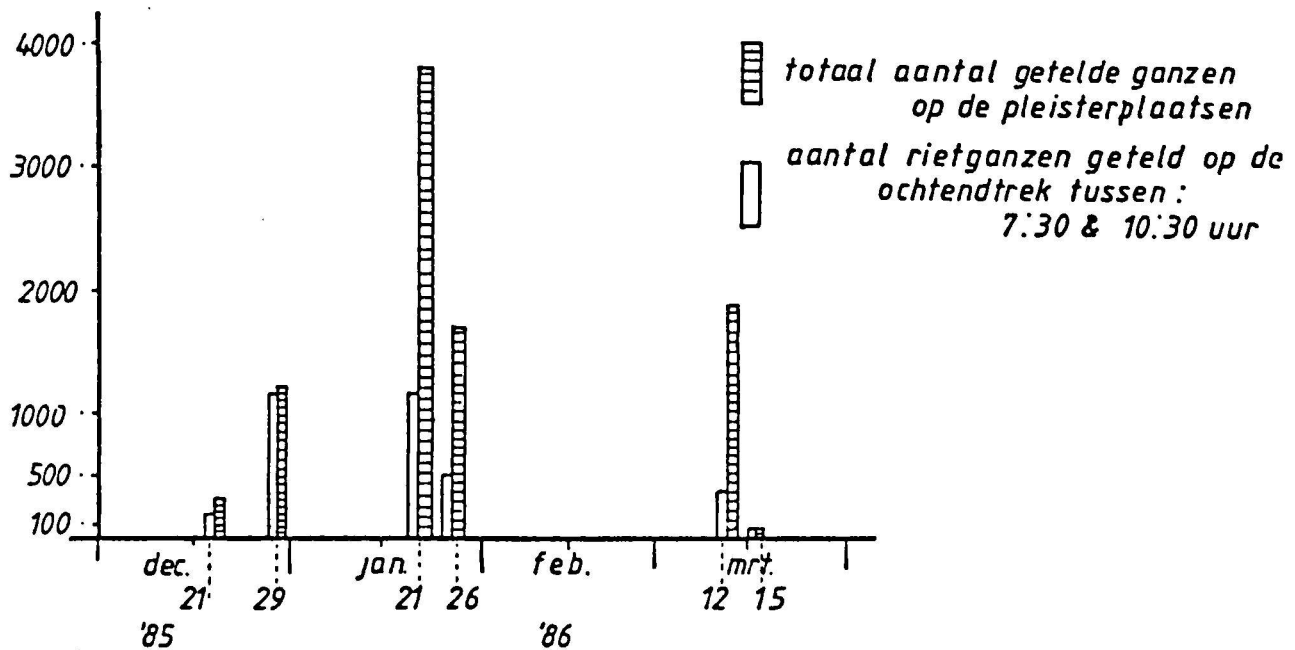
Alle waargenomen ochtendtrekbanen leidden van het Dollardgebied naar de verschillende pleisterplaatsen in het geïnventariseerde gebied (figuur 5). Op 21 december '85, 29 december '85, 21 januari '86, 26 januari '86,

12 maart '86 en 15 maart '86 bleken respectievelijk 62, 94, 31, 29, 20 en 100% van de in het gebied op de pleisterplaatsen waargenomen rietganzen, afkomstig van de Dollardslaapplaats. Dit alles blijktens tellingen, tijdens en na de ochtendtrek (figuur 6).

Nachtwaarnemingen, op 12 december '85, 21 januari '86 en 15 maart '86 stelden de aanwezigheid van op de pleisterplaatsen overnachtende rietganzen vast. De rietganzen waren bij sneeuwdek duidelijk waar te nemen in de nacht, terwijl bij slecht zicht de aanwezigheid werd vastgesteld door het kenmerkende geluid dat de rietganzen voortbrachten.

figuur 5: De pijlen geven de trekroute aan vanaf de slaapplek de Dollard naar de pleisterplaatsen in de veenkoloniën. De afstand vanaf de Dollard bedraagt 20 tot 27 kilometer. De pleisterplaatsen zijn d.m.v. arcering aangegeven.

figuur 6: Vergelijking van de aantallen rietganzen tijdens de ochtendtrek en het aantal ganzen, geteld op de pleisterplaatsen na de ochtendtrek. Hieruit blijkt dat de pleisterplaatsen in de Groninger veenkoloniën ook als slaapplek worden gebruikt. Dit werd bevestigd door de aanwezigheid van ganzen tijdens nachtobservaties.

4. Diskussie

Gedurende een seizoen werden steeds weer dezelfde plaatsen als pleisterplaatsen gebruikt, terwijl in de twee opeenvolgende seizoenen alle in het eerste seizoen waargenomen pleisterplaatsen ook in het tweede seizoen werden gebruikt (figuur 2).

Of deze continuïteit van de pleisterplaatsen ook in de nabije toekomst gehandhaafd zal worden, hangt ondermeer af van de rol die mogelijke storingsfactoren zullen gaan spelen. Gerdes en Reepmeyer (1983) wijzen op de nadelige effecten van versnippering van ganzengebieden door wegeaanleg. Intensivering van infrastructuur in het gebied zal daarom konsekventies hebben voor pleisterende ganzen.

De pleisterplaatsen werden voornamelijk door rietganzen bezocht. Het voorkomen van andere soorten lijkt van minder grote betekenis. Aanwezigheid was minder frekvent en aantallen waren relatief laag. Kolganzen, die tussen 9 en 16 maart '86 werden waargenomen, waren waarschijnlijk op terugtrek. De tijd van het jaar en het feit dat de maand ervoor in het geheel geen kolganzen werden gezien pleiten daarvoor. Ook de in dezelfde periode waargenomen grauwe ganzen en kleine rietganzen waren vermoedelijk doortrekkers. Het voorkomen van een sneeuwgangs in 84/-85 en brandganzen in 85/86 kan incidenteel worden genoemd. Behalve uitwisseling tussen pleisterplaatsen, behorend tot dezelfde hoofdpleisterplaats, werd tenminste één verplaatsing van een subpleisterplaats naar een gebied buiten het inventarisatiegebied waargenomen: op 22 januari '86 verplaatsing van 300 rietganzen van het gebied 'Wildervank' naar het gebied Voorste- en Achterste Diep (van den Bergh, 1985).

Het aantalsverloop van rietganzen, waargenomen in het seizoen 84/85, wijkt iets af van dat in 85/86 (figuur 3a en figuur 3b). Hiervoor zijn tenminste 3 oorzaken denkbaar. Ten eerste werd in het seizoen 84/85 minder frekvent waargenomen dan in 85/86. Ten tweede is het in 84/85 geïnventariseerde gebied kleiner dan dat in 85/86. Ten derde spelen

weersomstandigheden een rol. Juist bij rietganzen is de strengheid van de winter van grote invloed: veel vorst ten oosten van Nederland betekent een sterke toename van het aantal rietganzen in Nederland. In diverse publikaties worden weersinvloeden besproken (o.a. Ganzenwerkgroep Nederland, 1979, 1980, 1981, 1983, 1986 en Gerdes, 1978).

Uit het terreingebruik van de rietganzen in het seizoen 85/86 bleek dat het grootste deel van de rietgansdagen op oogstresten werd doorgebracht (59,5%), waarna grasland (29,7%) en wintergraan (10,8%) volgden. In hoeverre de opnames door rietganzen korresponderen met deze percentages valt niet te zeggen. Ook Gerdes (1978) vond dat rietganzen fourageerden op aardappelen en suikerbieten (hier samen oogstresten genoemd).

Landbouwers kunnen voordeel hebben bij op aardappels fouragerende ganzen, omdat aardappels die na de oogst blijven liggen, bij uitlopen aardappelmoehheid kunnen bevorderen. Bij eventueel beheer zou hiermee rekening kunnen worden gehouden.

Alle 6 ochtendtrek observaties duiden op het Dollardgebied als slaapplaats voor de in het inventarisatiegebied fouragerende rietganzen (figuur 6). Dat het Dollardgebied als slaapplaats fungeert voor de in Oost-Groningen en het aangrenzende deel van West-Duitsland fouragerende rietganzen, was reeds bekend (Gerdes 1978, Van den Bergh, 1985, Voslamber, 1983). Dit betekent dat de omvang van de pleisterplaats Dollardgebied volgens definiëring van Van den Bergh (1985) groter is dan tot dusver als bekend werd verondersteld.

5. Konklusies

1. In 85/86 werd de aanwezigheid van 10 ganzenpleisterplaatsen vastgesteld in het onderzochte gebied van de Groninger Veenkoloniën.

2. De pleisterplaatsen werden continu door de ganzen gebruikt, wat ook blijkt uit het feit dat het meren-

deel tevens in 84/85 gebruikt werd.

3. Al deze pleisterplaatsen bevinden zich in relatief open, rustige gebieden met weinig verstoring en weinig doorgaande wegen. Ingerepen in het landschap, zoals wegeaanleg, houtteelt en het aanbrengen van beplantingen en nieuwvestiging van boerderijen, zullen nadelige gevolgen hebben voor de functie van het gebied als ganzenpleisterplaats.

4. Het onderzochte gebied van de Groningse veenkoloniën kan meer dan 1% van de rietganspopulatie herbergen. Op grond hiervan kan het als een belangrijke pleisterplaats aangemerkt worden.

5. Voor de in het gebied fouragerende rietganzen werden oogstresten (aardappelen en suikerbieten) als belangrijkste voedselbron gevonden; ook grasland is van belang.

6. De slaapplekken van de rietganzen die in het gebied fourageerden bleken gelegen in het Dollardgebied. Dat betekent dat de pleisterplaats 'Dollardgebied' (van den Bergh, 1985) groter is dan tot dusver bekend was.

7. Op de gevonden pleisterplaatsen werd ook door rietganzen overnacht.

6. Nawoord

Dit artikel verscheen eerder als zelfstandig rapport in eigen beheer. Het werd gebruikt als inbreng bij de herinrichting 'Oost-Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën, deelgebied Oude Veenkoloniën' en bij het bestemmingsplan buitengebied Nieuwe Pekela, Oude Pekela, Meeden, Muntendam en Veendam.

Financieel is de verschijning van dit rapport mogelijk gemaakt door bijdragen van:

- * Natuur en Milieuvereniging Muntendam.
- * K.N.N.V. afd. Veendam.
- * Avifauna Groningen.
- * Milieufederatie Groningen.

Mijn dank gaat uit naar Berend Voslamber (Vogelwerkgroep, Winschoten), Henk van den Brink (Avifauna Groningen), Anneke Nieuwenhuys, Hans van Hilten (Milieufederatie Groningen), Piet Wever (K.N.N.V. afd. Veendam), Mario Post (Natuur en Milieuvereniging Muntendam), Henk Hut (Staatsbosbeheer, dienstvak terreinbeheer), Klaas van Dijk en Jouke Prop voor het bekritisieren van een eerdere versie van dit rapport.

Verder werden er veldwaarnemingen geleverd door Pieter Dodde, Henk Feikens, Emo Klunder en Bert Oving. In het bijzonder gaat mijn dank uit naar Edo Knegtering die het grootste gedeelte van de tekst heeft geschreven. Mede dankzij zijn inzet en hulp kon dit rapport tot stand komen.

Literatuur

- Bergh, L.J.M. van den, 1985. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum RIN-rapport 85/16.
- Boekema, E.J. en C.P. Sikkema, 1983. Rietgans *Anser fabalis*. in: Boekema E.J., P.Glas en J.B. Hulscher, 1983. De vogels van de provincie Groningen, pg. 126-128. Vereniging Avifauna Groningen. Wolters-Noordhof. Bouma's boekhuis Groningen.
- Ebbinge, B.S. en T. Boudewijn, 1984. Richtlijnen voor het beheer van rotganzen in het Nederlandse waddengebied. Rijksinstituut voor natuurbeheer, Leersum RIN-rapport 84/4.
- Ganzenwerkgroep Nederland van het I.W.R.B., 1979. Resultaten van de ganzentellingen in Nederland in het winterhalfjaar 1977-78. Watervogels 4, pg. 73-91.
- Ganzenwerkgroep Nederland van het I.W.R.B., 1980. Resultaten van de ganzentellingen in Nederland in het winterhalfjaar 1978-79. Watervogels 5, pg. 65-95.
- Ganzenwerkgroep Nederland van het I.W.R.B., 1981. Resultaten van de ganzentellingen in Nederland in het winterhalfjaar 1979-80. Watervogels 6, pg. 119-143.

- Ganzenwerkgroep Nederland van het I.W.R.B., 1983. Resultaten van de ganzentellingen in Nederland in het winterhalfjaar 1980-81. Limosa 56, pg. 9-17.
- Ganzenwerkgroep Nederland van het I.W.R.B., 1984. Ganzentellingen in Nederland in het seizoen 1981-82. Limosa 57, pg. 7-16.
- Ganzenwerkgroep Nederland/België, 1986. Ganzentellingen in Nederland en Vlaanderen in 1983/84. Limosa 59, pg. 25-31.
- Gerdes, K., D.Hess und H. Reepmeyer, 1978. Räumliche und zeitliche verteilungsmuster der Gänse (*Anser fabalis* und *A.albifrons* und *A.anser*) im bereich des Dollart (1971-1977). Die vogelwelt 99 (3), pg. 81-116.
- Gerdes, K., und H. Reepmeyer, 1983. Zur räumlichen verteilung Überwinternder Saat- und Blessgänse (*Anser fabalis* und *A. albifrons*) in abhängigkeit von naturschutzschädlichen und fördernden einflüssen. Die vogelwelt 104 (2), pg. 54-67.
- C.B.S., STULM Groningen Landbouwtelling, 1985.
- Voslamber, B., 1983. Rietganzen in Oost-Groningen in de winter 81/-82. De grauwe gors 11, pg. 7-11.
- Groenendijk, R.F. en W.J. v.d. Weijden. Aardappelmoetheid: voorkomen en bestrijden. Centrum voor landbouw en Milieu.